

Samenvattend rapport RESEARCH ON STAGE

KINDEREN, JONGEREN EN MILIEU: GROEN ACHTER DE OREN?

18 oktober 2018, ABC-Huis, Brussel

KINDEREN, JONGEREN EN MILIEU: GROEN ACHTER DE OREN?

Iemand die groen achter de oren is, wordt vaak weggezet als jong en onervaren. Het is een uitdrukking die wordt gebruikt om een jong persoon te laten weten dat hij of zij nog veel moet leren. Hoewel er de laatste tijd heel wat wordt geschreven over de effecten van onze leefomgeving in verandering, wordt opgemerkt dat kinderen en jongeren niet altijd centraal staan in dit debat. Is er al voldoende onderzoek beschikbaar over de impact van milieuproblemen op kinderen en jongeren of is er nog veel te leren? Kinderen en jongeren laten meer en meer van zich horen over het thema milieu, klimaat en duurzaamheid en eisen dat er stappen worden ondernomen om een gezond leefmilieu te garanderen. Milieu, klimaat en duurzaamheid staan hoog op de agenda van kinderen en jongeren maar is dit thema ook nauw verbonden met kinderrechten? Het Kinderrechtenverdrag verwijst in twee artikelen (m.n. art. 24 – gezondheid en gezondheidszorg- en art. 29 – doel van het onderwijs-) expliciet naar milieurechten van kinderen en jongeren. Een gezonde leefomgeving is echter een voorwaarde voor de realisatie van heel wat andere kinderrechten, zoals het recht om zich te ontwikkelen, op

gezondheidszorg, op een toereikende levensstandaard, het recht op vrije tijd en spel, enz.

Een eerste blik op de KeKi [kinderrechtendatabank](#) wijst uit dat nog maar weinig onderzoek in Vlaanderen zich toespitst op de relatie tussen een leefomgeving in verandering en de impact hiervan op kinderen en jongeren enerzijds en de relatie tussen kinderrechten en milieurechten anderzijds.

Met Research On Stage (RoSt) biedt het Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi) een forum voor de verspreiding en vertaling van onderzoeksresultaten naar beleid, praktijk en onderzoek. Onderzoekers krijgen de ruimte om recente wetenschappelijke inzichten over kinderrechten voor te stellen en hierover in dialoog te gaan met onderzoekers, beleidsmakers en professionelen uit het middenveld en de praktijk.

Reeds in 2016 organiseerde het VN-Comité voor de Rechten van het Kind (hierna VN-Comité) een algemene discussiedag¹ om het inzicht in de relatie tussen de rechten van het kind en het milieu te bevorderen. Tijdens deze discussiedag wisselden 250 deskundigen, vertegenwoordigers van NGO's en VN-agentschappen, academici en kinderactivisten uit over wat nodig zou zijn om in wetgeving, beleid en praktijken met betrekking tot de rechten van het kind voldoende rekening te houden met milieukwesties en aandacht te hebben voor de specifieke kwetsbaarheid van kinderen en jongeren. Datzelfde VN-Comité controleert of landen die het Kinderrechtenverdrag hebben ondertekend en geratificeerd, alle bepalingen van dit verdrag naleven en in praktijk implementeren. Dit gebeurt via een vijfjaarlijks rapport.

In 2017 startte het rapportageproces voor België. Een overheidsrapport² gaf een officiële stand van zaken van de naleving van het Kinderrechtenverdrag. Naast het overheidsrapport deed het VN-Comité ook beroep op alternatieve rapporten met bijkomende informatie van kinderrechtenorganisaties en middenveldorganisaties.

1 UN Committee on the Rights of the Child (2016). *Report of the 2016 Day of General Discussion: Children's Rights and the Environment, Genève*, 39p. Meer informatie: http://www.kekidatabank.be/index.php?lvl=notice_display&id=3325

2 De Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind (NCRK) staat sinds mei 2007 in voor onder meer de coördinatie van deze periodieke rapportering.

Op basis hiervan stelde het VN-Comité een lijst van bijkomende vragen³ op, sleutelvragen aan de overheid over de toepassing van het Kinderrechtenverdrag en de geratificeerde protocollen.

Omtrent het thema milieu en klimaat vroeg het VN-Comité aan België bijkomende informatie over 'het beleid ter vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en over de vooruitgang die in dit verband is geboekt, in het bijzonder in de vervoerssector, teneinde de schadelijke gevolgen van de klimaatverandering voor kinderen in België en in het buitenland te vermijden' en 'over het beleid en de maatregelen die zijn genomen om de luchtverontreiniging terug te dringen teneinde gevolgen voor de gezondheid van kinderen te voorkomen'.

Na het beantwoorden van bijkomende vragen en het inwinnen van bijkomende info, werd in januari 2019 een delegatie van de Belgische overheid uitgenodigd op de plenaire sessie in Genève. Na deze bespreking formuleerde het VN-Comité de slotbeschouwingen⁴ voor ons land. Dat het VN-Comité het thema milieu en klimaat meer centraal stelt en bezorgd is over de impact van een veranderend leefmilieu, bleek uit de aanbevelingen gericht aan de Belgische overheid.

Deze vaststellingen en aanbevelingen tonen de noodzaak en de relevantie van een dieper begrip en een intensieve dialoog over beleidsdomeinen en disciplines heen, omtrent het thema kinderrechten en milieu in Vlaanderen.

3 UN Committee on the Rights of the Child, *List of issues in relation to the combined fifth and sixth periodic reports of Belgium - 8 juni 2018*, CRC/C/BEL/Q/5-6.

4 UN Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Belgium - 28 februari 2019*, CRC/C/BEL/CO/5-6.

Het VN-Comité beveelt de Belgische overheid aan in de volgende vijf jaar:

1. een beoordeling van de impact van luchtverontreiniging op de gezondheid van kinderen en een prevalentiestudie van astma en ademhalingsziekten bij kinderen uit te voeren als basis voor het opstellen van een evidence-based strategie bestaande uit preventieve acties en het reguleren van de maximale concentraties van luchtverontreinigende emissies;
2. een nationaal plan op te stellen dat zal leiden tot de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen om gevaarlijke gevolgen voor het klimaat te voorkomen, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke kwetsbaarheden en behoeften van kinderen en met hun opvattingen;
3. kinderen op het gebied van milieu, gezondheid en klimaatverandering meer bewust te maken, door middel van een actieve deelname van scholen.

De RoSt 'Kinderen, jongeren en milieu: groen achter de oren?' focuste op het onderwerp milieu, waaronder de fysieke en biologische leefomgeving (grond, lucht, water) waarin we leven wordt verstaan. Ook klimaat (het gemiddelde weer van de afgelopen 30 jaar) wordt begrepen als een onderdeel van het milieu in dit samenvattend rapport.

Samen met onderzoekers, beleidsmakers en praktijkmedewerkers trachtte KeKi een antwoord te bieden op een aantal centrale vragen. Zijn milieurechten van kinderen en jongeren voldoende gewaarborgd in het Kinderrechtenverdrag? Wat zijn de nadelige effecten op kinderen en jongeren van ons veranderend leefmilieu? Wat vinden kinderen en jongeren er zelf van? Kunnen kinderen en jongeren hun stem laten horen (met impact) als het aankomt op een thema als milieu? En welke kennis hebben we over de factoren die bepalen of kinderen en jongeren al dan niet milieuvriendelijk gedrag stellen?

WIE WAS ER AANWEZIG?

Tijdens de jaarlijkse RoSt tracht KeKi steeds een divers publiek aan te spreken en met elkaar in contact te brengen. Ook dit jaar kwamen de deelnemers uit diverse professionele hoeken, waaronder medewerkers van enkele Vlaamse administraties (Departement CJM), onderwijswereld (medewerkers Milieubeleid Op School), onderzoekswereld, middenveldorganisaties (kinderrechten, jeugdwerk, etc.) en beleidsmakers.

VERLOOP VAN DE DAG

Minister Sven Gatz verzorgde de inleiding van de RoSt. Hij gaf een overzicht van de plaats van milieu in het jeugd- en kinderrechtenbeleid. Daarna ging Daniëlle Van Kalmthout in een plenair onderdeel verder in op de hedendaagse uitdagingen van een leefomgeving in verandering en analyseerde ze in welke mate milieurechten verweven zitten in het Kinderrechtenverdrag.

Met een algemeen kader als achtergrond konden de deelnemers kiezen uit vier verschillende ronde tafels waar experts een specifiek aspect van de relatie tussen kinderen, jongeren en milieu blootlegden:

- 'Hoe beleven kinderen en jongeren natuur en milieu?' door Imke Pichal (Vereniging Vlaamse Jeugddiensten (VVJ), vanaf 2019 Bataljong)
- 'Te koop: meningen van jongeren' door Mathijs Wouters (Globelink)

- 'Jongeren in onderzoek naar milieu en gezondheid - de Vlaamse humane biomonitoring' door Bert Morrens (Universiteit Antwerpen)
- 'Groene kinderen: hoe kunnen we communicatiestrategieën inzetten om kinderen te overtuigen om duurzaam te consumeren?' door Hayley Pearce (Universiteit Gent)

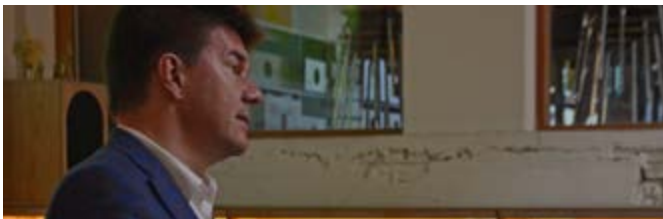
Via discussietafels konden deelnemers kennis en ervaring uitwisselen en in discussie treden over de informatie vanuit de plenaire lezing, ronde tafels of vanuit eigen ervaring in onderzoek, beleid en/of praktijk.

Naima Charkaoui van het Kinderrechtencommissariaat verzorgde het afsluitend woord

DE PLAATS VAN MILIEU IN HET JEUGD- EN KINDERRECHTENBELEID

door Minister Sven Gatz (Vlaams Minister voor Cultuur, Jeugd en Media en coördinerend minister Kinderrechten)

Minister Gatz: “Het is een noodzaak om als beleidsmaker in te zetten op milieu. Overal zijn mensen bezig met de vraag hoe we onze planeet of onze omgeving zuiverder, duurzamer en rechtvaardiger kunnen maken. Voor kinderen en jongeren is dit thema prioritair; meer nog een bevraging van 800 kinderen door de Vlaamse Jeugdraad¹ toont dat de bezorgdheid groot is. Onder meer de opwarming van het klimaat, groen in de stad, duurzame mobiliteit en duurzame consumptie en verspilling zijn zaken waar de Vlaamse jongeren van wakker liggen. Tijdens de jeugdconferentie ‘Jeugdwerk werkt’ was milieu een thema dat aan bod kwam. Ook aan de jongerenklimaatmars namen heel wat enthousiaste jongeren deel. Het beleid moet luisteren naar hun stem. Binnen mijn bevoegdheden, die niet rechtstreeks over milieu of ecologische onderwerpen gaan, tracht ik deze stem te vertolken naar beleid.”

Duurzaamheid krijgt een centrale plaats binnen het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan

Duurzaamheid is de tweede strategische doelstelling binnen het huidige JKP, het Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan (2015-2019)². Duurzaamheid is hierin beschreven als een samenspel tussen ecologische, sociale, participatieve, mondiale en economische dimensies. In dit kader legt de Vlaamse overheid de klemtoon op de ecologische component. In 2019 zorgt Vlaanderen voor een duurzame leefomgeving waar kinderen en jongeren actief aan bijdragen. Het nieuwe JKP 2020-2024 biedt een kans om samen met het departement Leefmilieu en Omgeving aan de slag te gaan, en een grotere impact te hebben op de directe leefomgeving van Vlaamse kinderen en jongeren. Verder geeft de Vlaamse Regering invulling aan de oproep van de Verenigde Naties om de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's)³ te vertalen naar eigen doelstellingen en beleid. Er zijn hiervoor 49 doelstellingen opgenomen in ‘Vizier 2030’⁴, een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen.

1 Meer informatie: <https://vlaamsejeugdraad.be/bevraging-waar-liggen-jongeren-wakker-van>

2 Departement Cultuur, Jeugd en Media. Afdeling Jeugd, Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019, Brussel, 2015, 109 p.

3 Meer informatie: <https://sustainabledevelopment.un.org/>

4 Meer informatie: <https://do.vlaanderen.be/visienota-vizier-2030-een-2030-doelstellingenkader-voor-vlaanderen>

Een greep uit de beleidsactiviteiten die ondersteund worden door minister Gatz:

Inzet op een duurzaam jeugdbeleid

Milieu is een aandachtspunt bij de tweejaarlijkse toekenning van de prijs Jeugdgemeente of Jeugdstad van Vlaanderen. Een van de zes inhoudelijke criteria waaraan een dossier moet voldoen voor indiening, wordt omschreven als: ‘de aandacht voor duurzame ontwikkeling binnen het gemeentelijk jeugdbeleid, waarbij minstens de ecologische pijler wordt ingevuld’.

Inzet op duurzaam jeugdwerk

Vanuit jeugdwerk wordt de Jeugdbond voor Natuur en Milieu (JNM) ondersteund, een jeugdbeweging die specifiek inzet op jongeren die milieu en natuur willen beleven.

De website duurzaam op kamp⁵ bundelt heel wat tips en tools over natuur- en milieuvriendelijk op kamp gaan. Verder ondersteunt de kit ‘duurzame ontwikkeling’⁶ begeleiders in de jeugdbeweging om rekening te houden met duurzame ontwikkeling bij de organisatie van een zomerkamp.

Inzet op duurzame jeugdinfrastructuur

Via het Fonds voor Culturele Infrastructuur (FoCI)⁷ wordt geïnvesteerd in bovenlokale jeugdinfrastructuur. Om in aanmerking te komen voor subsidiëring via het FoCI, weerhield Minister Gatz drie sectorale prioriteiten voor de beleidsperiode 2017-2021. In 2017 werd een nieuwe derde prioriteit toegevoegd, namelijk ‘het energiezuiniger maken van infrastructuur’. Deze prioriteit wordt mogelijk gemaakt met middelen vanuit het Vlaamse Klimaatfonds. Sinds de nieuwe prioriteit er is, werden al 43 projecten met betrekking tot jeugdverblijven of andere jeugdinfrastructuur toegekend. Binnen de bevoegdheden van minister Gatz zit ook PULSE, het transitienetwerk dat de cultuur-, media- en jeugdsector ondersteunt om de stap naar duurzaamheid te zetten. Op hun website, staat onder andere een stappenplan naar duurzame jeugdlokalen⁸.

5 Meer informatie: <https://www.opkamp.be/duurzaam-op-kamp>

6 Meer informatie: <http://www.kitduurzameontwikkeling.org/jeugdbeweging>

7 Meer informatie: <https://cjsm.be/cultuur/themas/culturele-infrastructuur>

8 Meer informatie: <https://www.cultuurzaam.be>

[PLENAIRE LEZING]

KINDERRECHTEN EN MILIEU

Danielle van Kalmthout

VASTSTELLINGEN

1. De wereld is in expansie en dat leidt tot diverse milieu-uitdagingen

De menselijke activiteit heeft het aardse systeem veranderd. In 2040 zal er met 9 miljard inwoners (nu: 7 miljard) 50% meer voedsel, 45% meer energie en 30% meer water nodig zijn. Naast klimaatverandering, dient er nagedacht te worden hoe andere milieuproblemen zoals de verandering van de biodiversiteit, de vervuiling en degradatie van natuurlijke hulpbronnen, afval, chemicaliën, enz. zullen worden aangepakt.

2. Door de blootstelling aan milieugevaren ontstaan nieuwe ziektes

In de geïndustrialiseerde wereld zijn infectieziekten vervangen door chronische en niet-overdraagbare ziekten én dit geldt ook voor kinderen. Lage en middeninkomenslanden worden geconfronteerd met een dubbele ziektelast; naast de bestaande infectieziekten ervaren zij ook de gevolgen van milieuproblemen.

3. Milieu is een intergenerationeel thema op zoek naar een gedeelde aanpak

In het eerste rapport rond duurzame

ontwikkeling 'Our Common Future'¹ (1987) werd gesteld dat een 'oudere' generatie profiteert van het overdadig gebruik van natuurlijke grondstoffen en dat toekomstige generaties een andere aarde zullen aantreffen. Er is een zekere consensus over het belang van het kijken naar deze toekomstige generaties, maar er is veel minder consensus over welke aanpak dit vergt in de praktijk.

4. Kinderen zijn geen kleine volwassenen

Uit onderzoek blijkt dat kinderen veel gevoeliger zijn aan giftige stoffen dan volwassenen. Wanneer kinderen tijdens de zwangerschap worden blootgesteld aan schadelijke stoffen, is er een vergroot risico op bepaalde vormen van kanker, geboortefwijkingen, ontregeling van het immuunsysteem, gedrags- en cognitieve stoornissen, luchtwegproblemen, allergieën, etc. Tijdens de pre- en postnatale periode verandert het organisme van een kind voortdurend (vitale verbindingen, zenuwstelsel, etc.) en in het eerste levensjaar blijken de metabole verbindingen van kinderen minder goed in staat om chemicaliën te ontgiften.

¹ Bruntland, G. (1987), *Our common future: The World Commission on Environment and Development*, United Nations, 300 p.

Danielle van Kalmthout is doctoraatsonderzoeker aan het 'Human Rights Centre' van de Universiteit Gent. Haar onderzoek richt zich op 'Milieurechten en de positie van kinderen in het milieurecht'¹. Naast haar onderzoek is Danielle coördinator van de Belgische Alliantie voor een Rookvrije Samenleving, waar speciale aandacht wordt besteed aan een rookvrije omgeving voor kinderen. De focus binnen haar werk ligt vooral op milieu- en gezondheidsvraagstukken, met bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen.

¹ D., van Kalmthout (2017), *Out of Isolation: a Claim for Explicit Attention for Children in the Movement Towards Recognition of an Environmental Right in Children's Rights Law*. In Brems, D. en Desmet, E. (eds.), *Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape*. New York/Londen: Routledge, p. 251-272.

In verhouding tot hun lichaamsgewicht, drinken kinderen en jongeren meer water, eten ze meer voedsel, ademen ze meer lucht in en is de absorptie van chemische stoffen in de darmen van kinderen verhoogd. Kinderen worden daarnaast meer aan omgevingsfactoren blootgesteld dan volwassenen.

5. De veilige normen en standaarden in het milieubeleid en de wetgeving worden vaak vastgesteld op basis van een gezond, mannelijk en volwassen lichaam

Dit betekent dat er binnen de milieuwetgeving voor bepaalde chemicaliën helemaal geen veilige standaard wordt vastgelegd voor kinderen en jongeren. Er wordt bij het bepalen van de normen en standaarden wel rekening gehouden met de kwetsbaarheid van bepaalde groepen maar de gebruikte methodologie voor deze kwetsbaarheidstoets is niet wetenschappelijk bewezen.

HOE KUNNEN WE KINDEREN BETER BESCHERMEN TEGEN DE AANTASTING VAN MILIEU EN MILIEUVERVUILING?

Danielle van Kalmthout: “Er is een Kinderrechtenverdrag waar de positie van het kind centraal staat. Als jurist stel je je daarbij wel de vraag, hoe deze milieurechten met het Kinderrechtenverdrag verweven zijn? Kinderen maken deel uit van de generatie van morgen en zullen kwetsbaarder die toekomst tegemoet gaan. Het lijkt erop dat die hele specifieke behoeften van huidige en toekomstige generaties te weinig deel uitmaken van de discussies over de koppeling tussen milieubescherming en mensenrechten. Er zijn heel wat preambules en beleidsdocumenten waarin in het voorwoord kinderen worden geciteerd en waar de noodzaak wordt gelegd om te zorgen voor ontwikkelings- en milieubehoefte van huidige en toekomstige generaties, zoals bijvoorbeeld in de ‘Verklaring van Rio’. Maar de vertaling in wetgeving en beleid is wat mij betreft onvoldoende.”

Participatie is een algemeen beginsel van het Kinderrechtenverdrag (binnen dit principe vormt artikel 12 een sleutelartikel). Dit principe wordt onvoldoende gegarandeerd voor de allerjongsten. Ongeboren en jonge kinderen kunnen moeilijk participeren en bevinden zich net in een zeer kwetsbare periode op vlak van impact door milieuvervuiling. Kinderen en jongeren worden in de praktijk wel gevraagd om hun mening maar er kan kritisch worden gekeken of er ook daadwerkelijk rekening wordt gehouden met hun mening binnen milieubeleid en beleidsprincipes en in welke mate dit ook gebeurt omtrent

thema's als milieu, klimaat en duurzaamheid. Een ander belangrijk beginsel van het Kinderrechtenverdrag is het ‘belang van het kind’ (artikel 3) Milieubescherming is in het belang van het kind, maar dit wordt niet weerspiegeld in regelgeving en beleid. Het VN-Comité vraagt in zijn algemene commentaar over algemene maatregelen in functie van de implementatie van het verdrag (n° 5)¹ dat er ‘een evaluatie en impactanalyse van wetgeving gebeurt’ om het belang van het kind te waarborgen. Deze vereiste houdt in dat overheden een impactanalyse moeten uitvoeren voor alle wetgeving met toepassing van het belang van het kind. Er bestaat in Vlaanderen een JoKER (kind- en jongereneffectrapport bij nieuwe regelgeving²) en een RIA (reguleringsimpactanalyse³) maar in milieuwetgeving wordt dit nog veel te weinig in overweging genomen.

Milieu wordt expliciet vernoemd in het Kinderrechtenverdrag in volgende artikelen:

Artikel 24 gaat over **gezondheid en gezondheidszorg**, m.n. ‘het voorzien in voedsel met voldoende voedingswaarde en zuiver drinkwater, de gevaren en risico's van milieuverontreiniging in aanmerking nemend’.

Het VN-Comité geeft in zijn algemene commentaren⁴ (General Comments) aan hoe belangrijk het milieu is als het gaat over gezondheid. Kinderen worden immers aan heel wat milieu-uitdagingen blootgesteld. Van Kalmthout stelt in vraag of dit artikel vandaag de dag nog steeds aan de behoeften van kinderen voldoet vanuit een milieuperspectief. Moeten kinderen en jongeren niet beschermd worden tegen meer dan enkel ondervoeding en vuil water? In welke mate biedt dit artikel voldoende bescherming tegen de vaststelling van stijgende chronische ziekten in de wereld? Artikel 24 neemt de kennis van vandaag de dag niet mee, namelijk dat milieuvervuiling en degradatie een belangrijke impact hebben op de gezondheid en ontwikkeling van kinderen. Deze vaststelling wordt niet ontkend door het VN-Comité in de algemene commentaren.

1 UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 5 (2003) on general measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44)*, CRC/C/GC/5.

2 Meer informatie: http://sociaalcultureel.be/jeugd/vjkb_joker.aspx

3 Meer informatie: <https://overheid.vlaanderen.be/reguleringsimpactanalyse>

4 Gezaghebbende interpretatie van de rechten, vervat in de artikelen en bepalingen van het Kinderrechtenverdrag.

Artikel 29 spreekt over het **recht op onderwijs**. Dit artikel is innovatief doordat het als enige artikel in de universele en regionale mensenrechtenverdragen uitdrukkelijk verwijst naar respect voor de natuurlijke omgeving vanuit de doelstelling onderwijs. In dit artikel wordt gezondheid ook gekoppeld aan voorlichting over de preventie van ziekten door een goede hygiëne. Artikel 29 verplicht verdragsstaten om ouders te voorzien van basiskennis om het recht op gezondheid van het kind te kunnen garanderen. Dit lijkt gerechtvaardigd en nodig omdat het Kinderrechtenverdrag ook ouders verplicht op basis van artikel 18 (lid 1) om de primaire verantwoordelijkheid op te nemen voor de opvoeding en primaire ontwikkeling van het kind, waarbij het belang van het kind als uitgangspunt dient. Van Kalmthout vraagt zich af of het voldoende is om ouders enkel te voorzien van basiskennis over een goede hygiëne?

Een gezonde en schone omgeving is daarnaast ook een voorwaarde voor de realisatie van verschillende kinderrechten. Hoewel niet expliciet vernoemd kan het thema milieu met volgende artikelen in het Kinderrechtenverdrag worden verbonden:

Artikel 6 omschrijft het **recht voor kinderen en jongeren om te leven**. Als een gezond milieu een voorwaarde is voor leven dan zou het van toepassing moeten zijn op dit artikel. Dit fundamentele recht wordt volgens Van Kalmthout momenteel niet gerealiseerd voor 6,6 miljoen kinderen jonger dan 5 jaar (Cijfers WHO, 2012). Deze kinderen stierven meestal door vermijdbare oorzaken, zoals omgevingsfactoren (huishoudelijke en externe luchtvervuiling, gebrek aan toegang tot schoon drinkwater en slechte sanitaire voorzieningen). Voor hen is de voorwaarde van een gezond leefmilieu niet voldaan. Artikel 6 gaat ook over het recht om zich te ontwikkelen naar een gezonde volwassene, zowel fysiek als psychologisch. Is het recht op ontwikkeling gegarandeerd wanneer kinderen op latere leeftijd moeten leven en/of overleven met een ziekte omdat ze zijn blootgesteld aan chemicaliën of luchtvervuiling?

Om het recht op leven en ontwikkeling te waarborgen moet er aan andere artikelen, zoals o.a. artikel 24 (gezondheid en gezondheidszorg), artikel 27 (recht op een toereikende levensstandaard) en artikel 31 (vrije tijd, spel en recreatie) voldaan worden. Tijdens de plenaire lezing wordt door Van Kalmthout nagegaan of de realisatie van artikel 27 en 31 onder druk komt te staan door een veranderende leefomgeving.

Artikel 27 voorziet in een **recht op adequate levensstandaard** voor alle kinderen. Het betreft meer dan alleen de basisbehoeften, nl. water, voeding en

een dak boven je hoofd. Dit artikel werpt de vraag op wat een kind nodig heeft opdat er sprake is van een adequate levensstandaard. Onderzoek bevestigt dat contact met de natuur een positieve invloed heeft op de ontwikkeling en het welzijn van kinderen. Spelen in de natuur, vooral tijdens de kritieke ontwikkelingsfase van de kindertijd, heeft een belangrijke invloed op de creativiteit, de capaciteit tot probleemoplossing en de emotionele en intellectuele ontwikkeling. Er is echter een tendens tot toegenomen verstedelijking, ont koppeling van de natuur en verhoogde armoede en uitsluiting. Het recht op een adequate levensstandaard wordt in deze context steeds moeilijker te bereiken en staat dus onder druk.

Artikel 31 waarborgt het **recht op vrije tijd, spel en cultuur**, maar wordt volgens Van Kalmthout soms nog gepercipieerd als een "luxe-artikel" en omwille van deze persistente perceptie ook verwaarloosd. Nochtans speelt spel, vrije tijd en cultuur een cruciale rol voor de sociale en cognitieve ontwikkeling van het kind. In zijn algemene commentaar (n°17)¹ benadrukt het VN-Comité hoe belangrijk het is voor kinderen om buiten te kunnen spelen, zeker in gevaarlijke omgevingen. Het VN-Comité drukt het belang uit van een veilige en gezonde speelomgeving voor kinderen om artikel 31 te kunnen uitoefenen.

Danielle van Kalmthout concludeert met een aantal vragen voor verdere discussie. Bieden de bestaande artikelen van het Kinderrechtenverdrag voldoende bescherming voor de noden van huidige en toekomstige generaties kinderen en jongeren? Zijn er niet meer waarborgen nodig voor de komende generaties? Moet er worden gekeken naar het Kinderrechtenverdrag voor deze garantie op bescherming van kinderen en jongeren of biedt het ruimere mensenrechtenkader meer houvast? Zijn er voldoende voorwaarden vervuld en aanwezig opdat kinderen het recht op leven en ontwikkeling kunnen uitoefenen, of verhinderen deze dit juist? Volstaat het dat het recht op milieu vooral impliciet is ingebed in het Kinderrechtenverdrag? Moet milieurecht niet meer expliciet in het Kinderrechtenverdrag geplaatst worden zodat kinderen van het recht op leven en ontwikkeling kunnen genieten?

¹ UN Committee on the Rights of the Child, *General comment No. 17 (2013) on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts (art. 31)*, CRC/C/GC/17.

[RONDE TAFELS]

Hieronder volgt een verslag van wat vier experts deelden tijdens de rondetafelgesprekken over hun onderzoek en/of praktijkervaring met betrekking tot een specifiek aspect van de relatie tussen kinderen, jongeren en milieu.

HOE BELEVEN KINDEREN EN JONGEREN NATUUR EN MILIEU?

Imke Pichal

VASTSTELLINGEN

Kinderen en jongeren zijn competent om constructief na te denken over natuur en milieu, in staat een duidelijke mening te formuleren, liggen wakker van natuur en milieu en hebben ideeën en oplossingen.

1. Groene ruimte, natuur en water hebben een betekenis en een functie voor kinderen en jongeren

Groene, open en natuurlijke omgevingen worden gemist in de huidige leefomgeving van kinderen en jongeren. Wanneer kinderen en jongeren hun droombuurt tekenen krijgt natuur en groen een prominente rol.

“Beton geeft een koude, ongezellige sfeer. Er moet groen zijn om een warm gevoel te hebben.”

Water krijgt een centrale rol in de gesprekken. Voor kinderen biedt water mogelijkheden tot verkenning en spel (‘springen in de plassen’), terwijl het voor jongeren als rust- en ontmoetingsplek wordt gezien (‘De Vaart is mooi. Ik vind dat heel fascinerend om daar te zitten’).

2. Kinderen en jongeren vinden dat bebouwde en open ruimtes niet meer in evenwicht zijn

Het volbouwen van de openbare ruimte betekent voor kinderen en jongeren verminderde speelkansen en het heeft een impact op het milieu. Daarnaast geven ze aan dat bestaande bebouwde ruimte beter kan worden benut door bijvoorbeeld leegstaande huizen eerst te gebruiken en door geen huizen te bouwen op groene en natuurzones.

3. Afval en vervuiling leidt tot frustratie bij kinderen en jongeren

Sigarettenpeuken en hondenpoep zijn hierbij de grootste bron van frustratie. Sluikstorten en vuilnis op straat worden vaak opgemerkt in zones waar kinderen en jongeren aanwezig zijn.

4. Duurzame mobiliteit is volgens kinderen en jongeren de kern van een duurzame samenleving

Er zijn te veel auto’s volgens hen, er is nood aan autoluwe plekken en beter openbaar vervoer (vooral ’s avonds en ’s nachts). Veilige fiets- en voetpaden en kindgerichte infrastructuur vormt hierbij de grootste nood. Net door de onveiligheid, nemen hun ouders vaak de auto als eerste optie, terwijl kinderen en jongeren zich net autonomer willen kunnen verplaatsen in de stad.

Imke Pichal is coördinator kindvriendelijke steden en gemeenten bij VVJ (sinds 2019 Bataljong). Ze werkt tools uit voor steden en gemeenten die inzetten op een kindvriendelijk beleid, begeleidt steden en gemeenten in een traject naar kindvriendelijkheid en zit als adviserend lid in de jury voor het label ‘kindvriendelijke steden en gemeenten’.

In de periode 2012 tot en met 2018 legden verschillende steden en gemeenten trajecten af om het label ‘kindvriendelijke stad of gemeente’ te ontvangen. Om dit label te ontvangen, moet een stad of gemeente een grondige, participatieve analyse uitvoeren waarop het toekomstig beleid wordt gebaseerd. Vanuit deze belevingsonderzoeken¹ bij kinderen en jongeren, werd veel input omtrent het thema milieu, natuur en duurzaamheid ontvangen. Tijdens deze ronde tafel werd dieper ingegaan op deze belevingsonderzoeken, m.n. op de ervaringen van kinderen en jongeren over milieu en natuur, als de pijnpunten en oplossingen die worden aangereikt.

¹ Bataljong, *Natuur en milieu door de bril van kinderen en jongeren: syntheserapport belevingsonderzoeken in kindvriendelijke steden en gemeenten*, Antwerpen, 2018, 18 p. De input voor het syntheserapport komt uit onderzoek uit de volgende steden en gemeenten: Aarschot, Beersel, Denderleeuw, Dendermonde, Geraardsbergen, Halle, Hasselt, Hoogstraten, Roeselare, Sint-Katelijne-Waver, Sint-Niklaas, Temse en Turnhout.

AANBEVELINGEN

1. Investeer in groene ruimte, natuur en water

Investeren in groen en natuur creëert een win-win voor iedereen volgens kinderen en jongeren. Het dient niet enkel hun belang maar ook dat van volwassenen, dieren en het milieu in het algemeen. Kinderen en jongeren schuiven in dit opzicht een aantal concrete oplossingen naar voren zoals de organisatie van een 'Dag van het park', de aanleg van stadsmoestuinen waarbij scholen een rol kunnen krijgen in het onderhoud en de verplichting van elke bewoner met een tuin om een boom te planten. Verder dient meer te gebeuren met de aanwezigheid van water in de stad of gemeente, zoals het organiseren van activiteiten op en naast het water en moet er nagedacht worden over een aanpak van vervuild water.

Vergroening van de speelplaatsen op school is volgens kinderen en jongeren een andere belangrijke prioriteit. Vaak zijn speelplaatsen een grote grijze vlakke, terwijl kinderen en jongeren er heel wat tijd spenderen. Jongeren geven aan dat de scholen bovendien vaak in het centrum gelegen zijn; een opportuniteit volgens hen om de natuur middenin de stad te brengen.

2. Investeer in een doordacht beleid voor de invulling van openbare ruimte

Kinderen en jongeren merken binnen hun stad of gemeente ook leegstand van gebouwen op. Ze pleiten om meer in te zetten op het behoud van open ruimtes en het beter benutten van bestaande bebouwde ruimte. Groene en natuurlijke elementen worden idealiter geïntegreerd in reeds bestaande openbare plaatsen. Kinderen en jongeren vinden het verder belangrijk om de betonstop verder door te zetten.

3. Investeer in een aanpak voor afval en vervuiling

Voornamelijk sigarettenpeuken en hondenpoep en -plas worden als enorme overlast gezien door kinderen en jongeren. Er wordt gepleit voor het creëren van rookvrije zones en investering in peukenbakken. Daarnaast moet er voldoende aanbod van hondenuitlaatweides zijn, vuilnisbakken voor hondenpoepzakjes en een bestraffing van personen die zich niet aan de regels houden. Om sluikestorten te vermijden moeten er volgens hen meer vuilnisbakken komen. Personen kunnen volgens hen gemotiveerd worden om hun afval niet op straat te

gooien door zingende vuilnisbakken of het plaatsen van boodschappen van kinderen op de vuilnisbakken. Het ontraden van zwerfvuil kan door het goedkoper maken van vuilniszakken, een systeem van statiegeld te implementeren en het organiseren van zwerfvuilacties in buurten.

4. Investeer in en promoot een duurzame levensstijl

Eenzijds dient een overheid volgens kinderen en jongeren veel meer in te zetten op alternatieve energiebronnen. Hierbij wordt door verschillende leeftijden gedacht aan investering in windenergie en zonne-energie. Anderzijds moet een overheid de bevolking informeren en sensibiliseren over het aanhouden van een duurzame levensstijl.

5. Investeer in veilig en duurzaam openbaar vervoer

Openbaar vervoer moet een aantrekkelijk alternatief zijn voor de wagen. Ook in de openbare ruimte zouden auto's een minder belangrijke plek moeten krijgen. Kinderen en jongeren stellen voor om autovrije zones of momenten te creëren en ondergrondse parkings uit te bouwen zodanig dat de vrijgekomen ruimte op een groene manier kan worden ingevuld. Ook het investeren in deelfietsen, deelauto's, elektrische wagens en lage-emissiezones wordt aanbevolen. Kinderen en jongeren vinden het belangrijk dat er een veilige infrastructuur is voor voetgangers en fietsers.

[RONDE TAFELS]

HOE KAN JE PARTICIPATIEF WERKEN MET JONGEREN OVER HET THEMA MILIEU?

Mathijs Wouters

Jeugdienst Globelink organiseert jaarlijks KRAS¹, een discussie- en rollenspel voor jongeren uit de derde graad secundair onderwijs. Tijdens dit project komen jongeren uit Vlaanderen in hun vrije tijd samen om met leeftijdsgenoten te debatteren over mondiale thema's. Daarbij staan discussie en de eigen mening centraal. Op het einde van het project komen de jongeren samen in het Vlaams Parlement, samen met de Senaat en de Kamer van Volksvertegenwoordigers om verder te debatteren over de belangrijkste agendapunten. Hieruit wordt na stemming een beleidsaanbeveling opgesteld. Op deze manier worden door jongeren gedragen oplossingen of voorstellen geformuleerd. Met de goedgekeurde voorstellen wordt aan de slag gegaan.

De deelnemers van de ronde tafel werden in twee groepen ingedeeld. Waar de ene groep argumenten moest formuleren om KRAS als beste participatieve project voor te stellen, moest de andere groep argumenteren waarom KRAS een zeer slecht voorbeeld van een participatief project is.

Mathijs Wouters is coördinator van Globelink, een broedplaats waar jongeren (ouder dan 15 jaar) hun eigen visie op een duurzame wereld ontwikkelen en samen actie ondernemen in de publieke ruimte. Deelnemers proefden tijdens deze ronde tafel, aan de hand van projecten van Globelink, hoe participatieve methodieken kunnen worden gebruikt om met jongeren te debatteren en discussiëren over mondiale thema's, zoals milieu en duurzaamheid. Deze methodieken werden met de deelnemers doorsproken, afgebroken en wederom opgebouwd.

¹ Meer informatie: <https://www.globelink.be/kras>

Wat vinden deelnemers goed aan de methodiek?

- Het gaat over een langere periode (één jaar).
- Er worden veel jongeren bereikt.
- Het vindt plaats in een realistische context en het is ook een actueel thema.
- Jongeren vergaren veel kennis, het vergt wel heel wat engagement.
- Het zorgt voor aanbevelingen, voordeel van dialoog met het beleid.
- Voordeel dat jongeren er een jaar mee bezig zijn i.p.v. korte momenten waar hun stem gevraagd wordt.
- Positief dat aanbevelingen op een politiek niveau komen.
- Verschillende scholen en 650 jongeren: draagvlak en diversiteit wordt gegarandeerd.
- Copy-paste parlement is net realistisch, zo komt het beleid ook echt tot stand.
- Ideaal leerproces waar je al doende veel competenties aangeleerd krijgt, zoals bijvoorbeeld leren argumenteren.

De ProjectOntwikkelaars is een tweede activiteit van Globelink. Hier gaat een groep jongeren de uitdaging aan om jaarlijks een tweetal projecten uit te werken voor Globelink. De enige beperking hierbij is dat het past binnen de visie en de werking van Globelink, zodat het project kan worden uitgevoerd.

Dit jaar verzamelden de jongeren aan een perron in Brussel waar een trein werd genomen richting Ardennen. Het opzet was om op de trein te brainstormen en in twee groepen na te denken over projecten. Eenmaal ter plaatse vond er een bezoek plaats aan een plaatselijk project. Dit bezoek heeft niet noodzakelijk een link met de thema's waarvoor projecten worden uitgedacht. Deze keer werd een boerderij in Aarlen bezocht, dat gerund werd door kinderen en jongeren. Bij aankomst in Brussel tegen de avond, waren er twee concrete projecten uit de (trein)brainstorm voortgevloeid, namelijk een project over afval dat gevonden wordt in leegstaande panden in steden en gemeenten en een tweede project om met een kano vuilnis uit water te halen, om er nadien een kunstwerk mee te maken.

Ook hier weer, mochten de deelnemers van de ronde tafel argumenten voor respectievelijk tegen het participatiegehalte van het project formuleren.

Wat vinden deelnemers goed aan de methodiek?

- Jongeren krijgen vrijheid, geen limieten over het soort project.
- Er een activiteit aan koppelen is leuk want meer dan louter theorie en nadenken.
- Verzekering van navolging.
- De groepsbinding zal alleen bevorderd worden door activiteiten.
- Andere locatie: veel inspiratie.
- Treinreis is origineel en kan een positieve impact hebben op de creativiteit.
- Niet enkel participatie, maar echt voorstellen van eigen projecten die ze willen realiseren.
- Eigen inbreng jongeren is positief.

Wat vinden deelnemers niet goed aan de methodiek?

- De themakeuze komt van bovenaf, er is geen inspraak over wie welke rol speelt.
- Het kader lijkt erg op ons politiek kader en laat geen ruimte voor creatieve communicatie.
- Geen representativiteit onder de jongeren, het zijn vooral blanke jongeren die communicatief zijn en interesse hebben.
- Vooral 16+ dus geen stem voor jongere kinderen.
- Het zijn zeer veel jongeren, hoe laat je die allemaal aan bod komen?
- Elitair want je moet tijd hebben.
- Copy-paste parlementaire structuur.
- Nog steeds gedragen door volwassenen, waarom geen jongere aanstellen als eindverantwoordelijke?
- Welk effect hebben de aanbevelingen? Welke eindresultaten heb je?

Wat vinden deelnemers niet goed aan de methodiek?

- Jongeren 'gebruiken' om ideeën op te stellen en nadien te gebruiken voor eigen belang, ze blijven 'wetenloos' achter.
- De georganiseerde activiteit gaat de keuzes beïnvloeden en dit zou kinderen te veel sturen.
- Geen goedkope keuze: treinticket, eten, etc.
- Niet duidelijk hoe je van een boerderijbezoek naar de concrete thema's kan komen.
- Samengesteld tijdens een treinrit: onprofessioneel, klunzig, snel gedaan.
- Geen zekerheid over een kwalitatieve output.
- Hoe zijn de jongeren gekozen? Geen transparantie naar diversiteit.
- Geen link tussen output projecten en het beleid. Men weet pas achteraf wat met projecten zal gebeuren.

[RONDE TAFELS]

WAT IS DE IMPACT VAN MILIEUVERVUILING OP DE GEZONDHEID VAN KINDEREN EN JONGEREN?

Bert Morrens

ONDERZOEK HUMANE BIOMONITORING DOOR HET STEUNPUNT MILIEU EN GEZONDHEID

In de periode 2007-2011 stelde het Steunpunt Milieu en Gezondheid voor het eerst Vlaamse referentiewaarden vast voor blootstelling aan chemische stoffen bepaald bij pasgeborenen, jongeren en volwassenen¹. In de periode 2012-2015 werd de campagne herhaald, eveneens bij pasgeborenen², jongeren³ en volwassenen. In de huidige campagne van 2016 tot 2020, wordt er gefocust op jongeren, deels om trends op te volgen, maar ook om specifieke vragen te beantwoorden rond het verband tussen omgeving en chemische stoffen in het lichaam, en om relaties te onderzoeken tussen blootstelling en (vroegtijdige) gezondheidseffecten.

1 Steunpunt Milieu en Gezondheid, *Vlaams humaan biomonitorings-programma: Vlaamse referentiepopulatie 2007-2011*. Beschikbaar via: <http://www.milieu-en-gezondheid.be/nl/steunpunt-ii-2007-2011>

2 Steunpunt Milieu en Gezondheid, *Vlaams humaan biomonitorings-programma 2012-2015: resultatenrapport pasgeborenen*. Beschikbaar via: <http://www.milieu-en-gezondheid.be/nl/steunpunt-iii-2011-2015>

3 Steunpunt Milieu en Gezondheid, *Vlaams humaan biomonitorings-programma 2012-2015: luik referentiebiomonitoring jongeren*. Beschikbaar via: <http://www.milieu-en-gezondheid.be/nl/steunpunt-iii-2011-2015>

De focus ligt op drie centrale thema's: binnenhuismilieu, ruimtegebruik en ecologische voeding. Tussen 2016 en 2020 zullen 600 jongeren verspreid over Vlaanderen worden gezocht, om deel te nemen aan het onderzoek.⁴

HET BELANG VAN DE FOCUS OP KINDEREN EN JONGEREN IN ONDERZOEK

Kinderen en jongeren zijn kwetsbaar voor de gezondheidsimpact van milieuvervuiling

Het lichaam van kinderen en jongeren is nog in volle ontwikkeling en daarom bijzonder gevoelig aan invloeden vanuit de leefomgeving. Onderzoek naar biologische veranderingen in het lichaam (DNA, hormonen, etc.) van kinderen en jongeren, omwille van blootstelling aan chemische stoffen, kunnen tot het vroegtijdig opsporen van ziekten resulteren.

4 Meer informatie: <http://www.milieu-en-gezondheid.be/nl/focus-op-groene-ruimte-en-ecologische-levensstijl>

Bert Morrens is als socioloog verbonden aan de Universiteit Antwerpen. Sinds 2006 werkt hij als wetenschappelijk medewerker voor het Steunpunt Milieu en Gezondheid, een interdisciplinair onderzoekscentrum dat in opdracht van de Vlaamse overheid humane biomonitoring¹ opzet bij kinderen en jongeren.

Tijdens deze ronde tafel werden deelnemers geïntroduceerd in de meerwaarde van humane biomonitoring als onderzoekstechniek om milieuvervuiling bij jongeren op te volgen. Ze kregen inzicht in enkele opvallende onderzoeksresultaten met betrekking tot jongeren, zowel uit Vlaamse als uit lokale projecten. Ook was er aandacht voor de sociale impact en betekenis van humane biomonitoring voor deelnemers, (lokale) stakeholders, wetenschappers en beleidsmakers. Vanuit het Steunpunt Milieu en Gezondheid gebeurt dit door het opzetten van participatieve procedures, het bevragen van percepties, het identificeren van sociale ongelijkheid, en het begeleiden van communicatieprocessen en beleidsvertaling.

1 Humane biomonitoring betekent 'meten in de mens'. De metingen worden uitgevoerd in bv. bloed, urine, adem, haar, nagels, etc. De techniek meet blootstelling aan milieuvervuilende stoffen en de effecten van die stoffen op onze gezondheid.

Kinderen en jongeren weerspiegelen een recente blootstelling aan vervuilende stoffen

Sommige vervuilende stoffen hebben de eigenschap dat ze moeilijk uit het lichaam te verwijderen zijn. Zo kan het zijn dat oudere mensen stoffen in hun lichaam hebben die ondertussen (bijna) niet meer in onze leefomgeving voorkomen. Door in te zetten op onderzoek bij kinderen en jongeren kan er worden gedetecteerd welke vervuilende stoffen vandaag de dag een belangrijke rol spelen.

VASTSTELLINGEN

1. Wonen nabij een industriegebied heeft een invloed op de gezondheid van jongeren

Jongeren wonende nabij industriezones in Genk-Zuid en Menen bleken een hogere blootstelling van zware metalen en verbrandingsproducten in hun lichaam aanwezig te hebben. Jongeren wonende in de Gentse Kanaalzone toonden een hogere blootstelling aan fijn stof, wat verband houdt met meer ontstekingen van de luchtwegen.

2. Hormoonverstorende stoffen zorgen zelfs in lage concentraties voor gezondheidseffecten

Hormoonverstorende stoffen worden gevonden in verpakkingen, kleding, zetels, verzorgingsproducten, cosmetica, etc. Deze stoffen verstoren het hormonaal evenwicht, de puberteitsontwikkeling en de groei en ontwikkeling van kinderen en jongeren. Concentraties van hormoonverstorende stoffen worden reeds gevonden in het lichaam van baby's en kinderen. Uit humane biomonitoring blijkt dat huidige concentraties ook een effect hebben op kinderen en jongeren en worden geassocieerd met veranderingen in het lichaam. Blootstelling op jonge leeftijd kan dus een grote invloed hebben op latere gezondheidseffecten.

3. De distributie van milieuvervuiling is ongelijk verdeeld

Bij sociaal kwetsbare groepen wordt een dubbele ongelijkheid vastgesteld. Enerzijds worden ze meer blootgesteld aan milieuvervuiling, anderzijds zijn ze meer gevoelig aan de gevolgen van milieuvervuiling. Dit wordt ook wel aangeduid als 'distributive justice'. Recent onderzoek stelt vast dat afhankelijk van de socio-economische status van het gezin, er andere chemische stoffen worden gemeten in het lichaam. Zo blijkt dat hoe lager het gezinsinkomen is, hoe meer BPA¹ (een stof die voorkomt in plastic) wordt gemeten bij kinderen en

jongeren en hoe hoger het gezinsinkomen is, hoe meer PFOA² (een stof die voorkomt in textiel en teflon) wordt gevonden.

4. Sociaal kwetsbare groepen worden minder bereikt in onderzoek en preventiecampagnes

Kwetsbare groepen hebben daarnaast ook minder toegang tot informatie. Dit is 'procedural justice'. Kwetsbare groepen ervaren heel wat praktische, sociaal-economische, culturele en emotionele drempels bij het deelnemen aan onderzoek in de humane biomonitoring.

Bert Morrens: "We bereiken vooral de doelgroep meisjes vanuit het algemeen secundair onderwijs, zonder migratieachtergrond en die deelnemen aan het verenigingsleven. Hierdoor blijven de kwetsbare groepen onzichtbaar in de cijfers waardoor bepaalde mechanismen van sociale ongelijkheid niet gedetecteerd kunnen worden."

1 Bisfenol A

2 Perfluorooctaan zuur

AANBEVELINGEN

1. Het kind- en jongerenperspectief binnen humane biomonitoring moet worden versterkt

Het Steunpunt Milieu en Gezondheid investeert veel in participatie van stakeholders (verantwoordelijken van verschillende beleidsdomeinen, NGO's, professionals, etc.) bij het ontwerpen en uitvoeren van de humane biomonitoring. Het blijft echter een uitdaging om ook de stem van jongeren mee aan tafel te krijgen. De vraag rijst hoe meer impact kan worden bereikt met de onderzoeksresultaten bij een jonge doelgroep. Een kruisbestuiving tussen organisaties werkzaam rond participatie van kinderen en jongeren en wetenschappers in de humane biomonitoring zou een mogelijke oplossing kunnen bieden.

2. De toegelaten grenswaarden voor het gebruik van hormoonverstorende stoffen moeten worden aangepast

Uit humane biomonitoring blijkt dat er hormoonverstorende stoffen worden gevonden in de lichamen van kinderen en jongeren. De normen en standaarden omtrent hormoonverstorende stoffen dienen aangepast te worden op basis van de verhoogde gevoeligheid van kinderen en jongeren.

3. Vanuit het beleidsveld moet worden ingezet op acties met als basis de aandachtsgebieden vanuit de humane biomonitoring

Beleidsmakers dienen een beleid uit te werken met aandacht voor de resultaten en de bevindingen uit humane biomonitoringonderzoek.

4. Sociaal kwetsbare kinderen en jongeren moeten meer betrokken worden

Het Vlaamse beleid dient meer in te zetten op het informeren en het betrekken van sociaal kwetsbare groepen zodat ook zij de impact van vervuilende stoffen op hun gezondheid beter inschatten. Onderzoekers dienen ook aandacht te hebben voor sociaal kwetsbare kinderen en jongeren. Hiervoor is een open, flexibele, empathische onderzoekshouding noodzakelijk en rekrutering van de doelgroep op maat. Om te slagen moet onderzoek in dialoog en vanuit een vertrouwensrelatie met de doelgroep gebeuren, met oog voor culturele en taaldrempels.

[RONDE TAFELS]

HOE KUNNEN JONGE KINDEREN GEÏNFORMEERD WORDEN OVER DUURZAME KEUZES?

Hayley Pearce

Hayley Pearce: "Dit onderzoek focust op de attitudes van jonge kinderen tegenover het milieu en meer specifiek op energieconsumptie en waterverbruik. CO₂ is een broeikasgas dat het meest door de mens wordt geproduceerd, gelijk aan 63% van de door de mens veroorzaakte opwarming van de aarde."

HET BELANG VAN DE FOCUS OP KINDEREN EN JONGEREN IN ONDERZOEK

Er wordt op kinderen gefocust in dit onderzoek omwille van verschillende redenen. Volwassenen gaan de gevolgen van de opwarming van de aarde niet meer (of minder) voelen, terwijl dit voor kinderen anders zal zijn. Gewoontes worden daarnaast op jonge leeftijd ontwikkeld. Ze zijn op latere leeftijd moeilijker te veranderen. Verder toont het fenomeen 'pester power'¹ aan dat kinderen wel degelijk de consumptie van hun ouders kunnen beïnvloeden en het dus belangrijk is om deze doelgroep mee te nemen in onderzoek. Via het onderzoek wordt getracht om een positief verhaal te brengen bij kinderen zodat ze niet het gevoel krijgen dat het te laat is. Kinderen worden tijdens het onderzoek gezien als de 'milieu-

1 De bekwaamheid van kinderen om hun ouders iets te laten kopen, door er vele malen om te vragen totdat ze het krijgen.

superhelden' van vandaag.

WELKE FACTOREN BEPALEN MILIEUVRIENDELIJK GEDRAG BIJ KINDEREN?²

Kennis bepaalt deels ons gedrag. Er is momenteel weinig onderzoek over de kennis van kinderen over energie en energieverstopping. Het meeste onderzoek legt de focus op de term 'opwarming van de aarde'. Kinderen geven aan deze term te kennen maar weten soms niet wat deze term inhoudt of waarom het belangrijk is. Ook attitudes en motivatie zijn belangrijke factoren om al dan niet milieuvriendelijk gedrag te stellen. Wanneer personen een situatie willen interpreteren of een keuze willen maken, zullen ze volgens de Goal-Framing Theory steeds drie doelen afwegen, namelijk het hedonische doel ('ik wil blij zijn'), het gain doel ('ik wil de middelen die ik heb vergroten of verbreden') en het normatieve doel ('ik doe dit omdat het zo hoort'). In onderzoek worden op basis van deze theorie drie algemene benaderingen onderscheiden die verklaren op welke manier kinderen en jongeren beslissingen maken om al dan niet duurzaam gedrag te stellen:

2 Deze bevindingen komen uit voorgaand onderzoek omtrent dit thema.

Hayley Pearce is onderzoeker aan de Centre for Persuasive Communication (CEPEC) van de vakgroep Communicatiewetenschappen aan de Universiteit Gent.

Ze onderzoekt tijdens haar doctoraat¹ hoe gemeenschapsgerichte interventies ('nudges') de zorg en het gedrag van kinderen ten gunste van het milieu kunnen stimuleren. Tijdens de ronde tafel bracht Hayley Pearce tussentijdse resultaten van diepte-interviews bij kinderen tussen 6 en 12 jaar over hun kennis, attitudes en gedrag omtrent energieverbruik en klimaatopwarming.

Ze verklaarde hoe communicatiestrategieën kunnen worden ingezet om kinderen te overtuigen om duurzaam te consumeren.

1 Pearce, H. (2018-2021), *Groene kinderen: Een onderzoeksproject naar hoe community-interventies de bezorgdheid van kinderen om het milieu en milieuvriendelijk gedrag van kinderen kunnen stimuleren*, Universiteit Gent.

1. De 'Cost-Benefit Approach' stelt dat kinderen op een rationele manier keuzes maken door voor- en nadelen af te wegen en te kiezen voor gedrag waar de baten het grootst zijn. Bijvoorbeeld: "Ik ga met mijn fiets naar school want zo kan ik samen met mijn vrienden bijpraten maar het duurt wel langer dan met de auto."

2. Vanuit de benadering 'Moral & Normative Concern' wordt gesteld dat waarden van kinderen zoals een altruïstisch of egoïstisch karakter, bezorgdheid over het thema en de invloed en aanvaarding van sociale normen (school, vrienden, thuis, maatschappij, etc.) bepalend zijn. Als kinderen altruïstische normen en waarden hebben, zullen ze sneller milieuvriendelijk handelen. Er wordt vastgesteld dat vooral jonge kinderen aan deze algemene sociale normen willen voldoen.

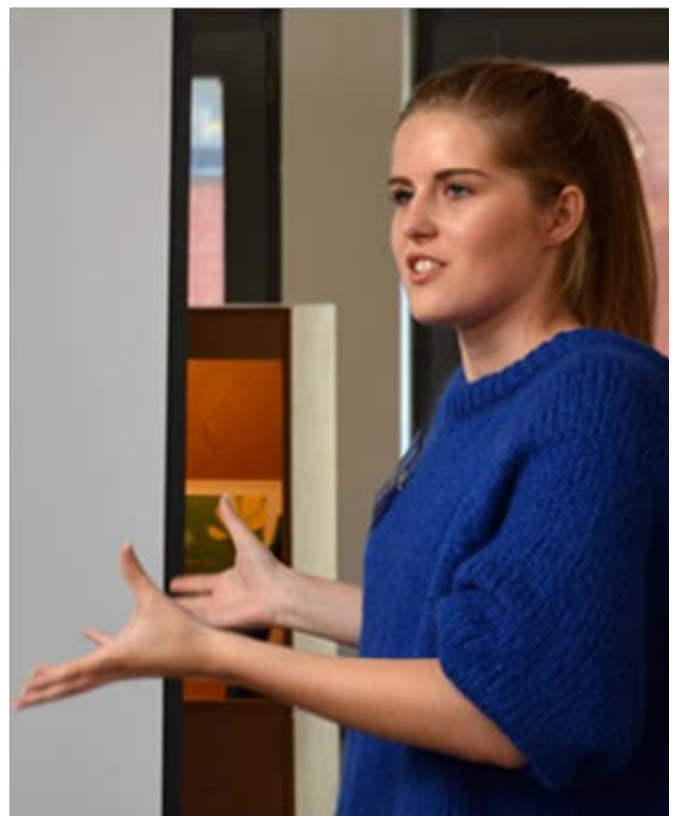
3. Daarnaast stelt de 'Affect Approach' dat de affectieve waarde dat wordt toegewezen aan een object zal bepalen of kinderen al dan niet duurzaam gedrag zullen stellen. Bijvoorbeeld, naast de instrumentele waarde van zonnepanelen (energie opwekken door de zon) bepaalt vooral de symbolische en affectieve waarde welk gevoel het plaatsen van zonnepanelen je geeft. Dit voorbeeld is echter vooral van toepassing op volwassenen. Kinderen zijn vaak nog niet op de hoogte van de symbolische waarde van objecten.

Er zijn twee belangrijke tekortkomingen aan deze benaderingen. Er wordt enerzijds **geen rekening gehouden met de context van kinderen**. De context bepaalt namelijk de mogelijkheid om het gedrag al dan niet uit te voeren en kan ook een invloed uitoefenen op de motivatie. Zo kan een kind bijvoorbeeld op school leren dat het beter is om een korte douche dan een bad te nemen, maar eventueel heeft het kind thuis geen douche of zeggen de ouders steeds tegen het kind dat het een bad moet nemen. De context bepaalt hier dat het kind het aangeleerde gedrag niet kan stellen. Anderzijds zijn vele dagdagelijkse beslissingen niet rationeel. Kinderen beschikken vaak niet over de tijd, de middelen en de zin om alle alternatieven naast elkaar te leggen en het beste eruit te kiezen. De ontwikkelingsfasen van Piaget tonen aan dat kinderen tussen 6 en 12 jaar vooral vertrouwen op heuristieken of vuistregels bij het maken van keuzes. Wanneer kinderen moeten kiezen tussen koeken uit een doos zonder tekening of een doos met een tekening van een superheld, kiezen ze voor die met de superheld. Deze keuze zal voornamelijk bepaald worden door het gevoel

of de vertrouwdheid dat de superheld opwekt. Tot slot wordt ons gedrag vaak bepaald door gewoontes die we hebben aangeleerd. Deze worden echter nog gevormd op jonge leeftijd.

Er zijn ook nog een aantal barrières waar we rekening mee moeten houden als we kinderen hun (milieuvriendelijk) gedrag onderzoeken. Kinderen kunnen nog onvoldoende in oorzaak-gevolg denken en gevolgen op lange termijn inschatten (temporal discounting). Het concept van opwarming van de aarde is niet evident om aan kinderen uit te leggen omdat niet onmiddellijk duidelijk wordt hoe het gedrag dat ze wel of niet stellen (vb. uitdoen van lichten) een invloed kan hebben op de opwarming van de aarde ('er gebeurt niets').

Ook is het belangrijk dat kinderen het gevoel hebben dat ze iets kunnen veranderen (locus of control). Verder denken kinderen vaker vanuit het 'ik' en is het 'wij-denken' nog onvoldoende ontwikkeld (social dilemma).

VASTSTELLINGEN

Er werden reeds 12 meisjes en 8 jongens tussen de leeftijd van 6 en 12 jaar geïnterviewd.

Hieruit weten we dat:

- 50% van de kinderen het concept 'energieverspilling' kent of er een voorbeeld van kan geven;
- kinderen beseffen dat de aarde problemen krijgt door energieverspilling;
- informatie vooral van de school en de ouders komt, en niet van vrienden of leeftijdsgenoten of media;
- ouders en school vooral aangeven dat energieverspilling geldverspilling is en niet genoeg de nadruk leggen op de gevolgen voor het klimaat;
- het idee dat de aarde het moeilijk krijgt bij kinderen een gevoel van verdriet en verbazing opwekt;
- kinderen beseffen dat iedereen zijn steentje moet bijdragen (ook zichzelf);
- kinderen mensen die energie verspillen niet als slecht evalueren maar dat het gedrag dat ze stellen evalueren als niet goed;
- kinderen het gevoel hebben dat ze volwassenen iets moeten bijleren;
- bij het wegvallen van energie de meeste kinderen aanhalen dat ze vooral de 'schermen' zullen missen;
- kinderen vaak verwijzen naar het spelen van spelletjes (binnen en buiten) als oplossing voor het verminderen van hun elektriciteitsverbruik.

Tijdens het onderzoek zal verder bekeken worden:

- wat de invloed van peers of leeftijdsgenoten is;
- welke ondersteuning scholen nodig hebben om in te zetten op dit thema ;
- welke ondersteuning ouders nodig hebben om in te zetten op dit thema;
- hoe apps kunnen worden ingezet als directe feedback na het gedrag van jonge kinderen.

AANBEVELINGEN

Uit dit onderzoek blijkt dat kinderen over zeer positieve attitudes beschikken t.o.v. natuur. Ze ervaren ook negatieve gevoelens t.o.v. mensen die energie verspillen en vinden dit moreel niet correct. Toch beschikken kinderen vaak niet over de kennis die nodig is om met deze negatieve gevoelens om te gaan. Ze willen vaak helpen maar weten niet goed hoe. In dit doctoraat zal er worden gekeken hoe we kinderen bewust kunnen maken van de problematiek maar we willen hen ook "empoweren". Dit doen we door verschillen communicatiestrategieën met elkaar te vergelijken.

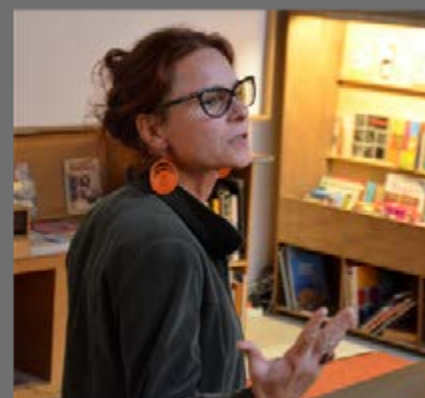
[PITCH]

JONGERENKLIMAATMARS

Marjolein Moreaux

Marjolein Moreaux: "Soms denk ik... welke gezonde toekomst is er voor kinderen en jongeren? Zij denken er vaak anders over en hebben het gevoel dat zij als actieve burgers echt een rol kunnen spelen op dit vlak. Als ouders en volwassenen moeten we dit gevoel voeden."

Meer dan 70 jongeren waren betrokken bij de jongerenklimaatmars voor propere lucht en leefbaar klimaat waarbij van 5 tot 8 oktober 2018 de weg van Gent naar Brussel te voet werd afgelegd. Hun doel? De klimaateisen van de jeugd overhandigen aan lokale, federale, nationale en Europese politici. De leuze van de klimaatmars luidde 'Voor onze toekomst'. De jeugd beseft dat ze gaan lijden onder een veranderende leefomgeving. Hoewel kinderen en jongeren geen stemrecht hebben, gebruiken ze op deze manier wel hun stem. Bo, 13 jaar, nam deel aan de jongerenklimaatmars en uitte haar stem: "In het jaar 2050 ben ik 45 jaar. Het klimaatakkoord van Parijs stipuleert dat tegen dan de CO₂-uitstoot compleet afgebouwd is om de opwarming van de aarde te beperken." Geïnspireerd door Jan Terlouw, werd in Gent een 'toekomststoel' gegeven aan het stadsbestuur, opdat er altijd rekening zal worden gehouden met de mening van de kinderen en jongeren bij het nemen van beleidsbeslissingen.

Marjolein Moreaux heeft jarenlang in ontwikkelingslanden gewoond en gewerkt en er de gevolgen van klimaatopwarming in levenden lijve ondervonden. Ondertussen heeft ze zich als activiste ingezet voor een menselijker migratiebeleid met de Gravensteenactie en met de jongerenklimaatmars tegen de klimaatopwarming. In haar acties focust ze steeds op het sensibiliseren van kinderen en jongeren op een ludieke manier. In een korte pitch stelt ze voor wat de jongerenklimaatmars¹ is en welke successen zij hebben bereikt met hun actie.

¹ Meer informatie: <https://jongerenklimaatmars.weebly.com/>

VASTSTELLINGEN

1. Jongeren hebben een sterk eigen netwerk dat kan worden ingezet

De meeste deelnemers van de jongerenklimaatmars waren jongeren tussen 12 en 14 jaar. Het bleek een uitdaging te zijn om jongeren ouder dan 18 te bereiken. Echter, de eigen netwerken van jongeren zijn sterk en daar dient op ingezet te worden. In korte tijd ging de jongerenklimaatmars van 7 naar 50 deelnemers doordat jongeren hun eigen netwerk aanspraken.

2. Digitale strategieën zijn noodzakelijk om het thema aan te brengen bij kinderen en jongeren

Het medium Facebook is niet meer aangepast aan de leefwereld van deze jongeren. Er is nood aan andere digitale wegen om de jeugd te bereiken over dit thema.

3. Beleidsmakers luisterden naar de mening van kinderen en jongeren

Kinderen en jongeren begrijpen moeilijke materie zoals klimaatopwarming, maar laten zich niet ontmoedigen. Het zijn optimisten, doorzetters en creatievelingen. Politici luisterden naar hun mening en waren verrast. Een beleidsmaker gaf aan dat er iets werd aangewakkerd na het bezoek van de kinderen en jongeren. Dit toont aan hoe sterk het woord van een kind of jongere is en ook daadwerkelijk een invloed kan uitoefenen op volwassenen.

4. Acties zoals de jongerenklimaatmars brengen een structurele verandering teweeg in het denken en handelen van kinderen en jongeren

Veel kinderen en jongeren gingen in eerste instantie mee omdat een vriend of een vriendin meeging. Tijdens de vier dagen van de jongerenklimaatmars werd er echter gesensibiliseerd en kennis vergaard. Dit toont aan dat er een proces nodig is om te leren en betekenis te verwerven over onderwerpen als milieu, klimaat en duurzaamheid.

AANBEVELINGEN

1. Een participatief project vereist ook nazorg en evaluatie

Zo wordt er samen met de kinderen en jongeren bekeken hoe de toekomst van de jongerenklimaatmars er uit ziet. Verder worden vervolgbezoeken bij de beleidsmakers ingepland om na te gaan wat er werd gedaan met de klimaateisen.

2. Het netwerk van kinderen en jongeren nationaal en internationaal versterken

Er zijn veel jongeren in Europa begaan met en actief rond het thema. Het is belangrijk om na te gaan hoe we de krachten van verschillende Europese netwerken kunnen bundelen.

3. Investeren in (digitale) informatie en sensibilisering

Via digitale weg kunnen kinderen en jongeren worden bereikt om over het thema bij te leren. Het is hierbij van belang na te gaan welke (digitale) wegen kinderen en jongeren het best bereiken.

DISCUSSIE EN UITWISSELING

Met informatie uit de plenaire zitting en de ronde tafels kregen de deelnemers de kans om kennis en ervaring uit te wisselen en in discussie te treden. Er werd nagegaan welke vragen deelnemers nog hadden voor beleidsmakers, praktijkmedewerkers of onderzoekers. Verder werden goede praktijken, successen en uitdagingen gedeeld. Uit deze rondetafelgesprekken werden verschillende krachtlijnen afgeleid.

Er is een gebrek aan onderzoek over de link tussen kinderen en milieu

Zowel de Kinderrechtendatabank van KeKi, als de databank van het Jeugdonderzoeksplatform (JOP) bevatten zeer weinig verwijzingen naar onderzoek over milieu. Er is nog onvoldoende geweten over de impact van milieu op de gezondheid van kinderen en jongeren. Er is verder weinig Vlaams onderzoek beschikbaar over de kennis en de betekenis van milieu voor kinderen en jongeren. Deelnemers vragen zich af of kinderen en jongeren zich voldoende bewust zijn van de klimaatproblemen en er ook interesse in hebben? Er is onenigheid hierover: sommige aanwezigen zeggen dat jongeren wel degelijk veel interesse hebben in het thema, terwijl anderen aangeven dat onderzoek toont dat ze vooral interesse hebben in leeftijdsgenoten, hoe ze zichzelf zien en wat ze later gaan worden. Een andere vraag die zich aandient, is of kinderen en jongeren met familiale, sociale of maatschappelijke problemen ook inzitten met de klimaatkwestie of dit eerder een 'middenklasse-kwestie' is? Vanuit een praktijkvoorbeeld komt naar voor dat scholen met vooral jongeren uit de middenklasse sneller tot het thema 'milieu' komen, dan andere scholen waar thema's zoals discriminatie, religie, etc. meer prominent aanwezig zijn. Verder onderzoek hieromtrent is onontbeerlijk.

Praktijkmedewerkers zien een meerwaarde om milieu te bekijken vanuit een kinderrechtenbril, maar hebben nood aan ondersteuning om hiermee aan de slag te gaan

Een aantal deelnemers die voornamelijk werken rond het thema milieu gaf aan dat in het dagdagelijks werk nog niet de reflex wordt gemaakt om het thema milieu te koppelen aan kinderrechten, waardoor dit in de activiteiten nog niet sterk aan bod komt. Deelnemers die vooral werken rond kinderrechten gaven op hun beurt aan dat het onderwerp milieu niet altijd een centrale plaats krijgt. Toch vinden deelnemers dat het kinderrechtenperspectief kan dienen als kapstok om milieu aan op te hangen. Verdere verduidelijking, uitwisseling, ondersteuning en training blijkt echter wel cruciaal om dit te kunnen verwezenlijken.

Milieu en klimaat, een thema met intergenerationaliteit in de hoofdrol

Er is een verouderende bevolking met een grotere impact op het milieu en een jonge bevolking die zich vooral

centraal bevindt in steden. Kinderen en jongeren dienen voor volwassenen vaak als motivator om zich in te zetten voor het milieu. Zo ziet een deelnemer potentieel in acties die zich richten op beide generaties om te vermijden dat het idee "ik doe dit wel maar anderen niet" verder ingang vindt.

Milieu is een beleidsoverschrijdend thema en vereist samenwerking tussen verschillende ministers, departementen en organisaties

Elke organisatie zou dit thema moeten meenemen volgens de deelnemers, het is niet iets dat enkel behoort tot het werkdomein van een 'milieu- of klimaatorganisatie'. Terugkoppeling en afstemming tussen verschillende Vlaamse ministers is eveneens nodig. Het gaat hierbij niet enkel om een verantwoordelijkheid voor ministers met een bevoegdheid inzake milieu en klimaat. Integendeel, er dient eerder transversaal te worden samengewerkt met ministers en departementen met uiteenlopende bevoegdheden zoals bijvoorbeeld gezondheid, jeugd, etc.

Onderzoek zou meer verbonden moeten zijn met beleid en praktijk

Deelnemers vragen zich af hoe het nu verder moet en wat er kan gebeuren met deze methodieken en onderzoeken. Vanuit het Steunpunt Milieu en Gezondheid wordt reeds ingezet op participatieve methodieken om de onderzoeksresultaten bekend te maken bij stakeholders en de impact van onderzoek te vergroten. De Vlaamse Jeugdraad onderbouwt beleidsadviezen vanuit onderzoek en bevragingen van jongeren. Een deelnemer wijst op het pijnpunt van onderfinanciering om aanbevelingen om te zetten in beleid en praktijkinitiatieven.

Kinderen en jongeren moeten betekenisvol kunnen participeren rond het thema milieu (en andere thema's)

Deelnemers vragen zich af of er genoeg wordt gedaan opdat kinderen en jongeren hun mening kunnen laten gelden? En in hoeverre worden standpunten van sociaal kwetsbare jongeren meegenomen? Er volgt een discussie of stemrecht voor jongeren (16+) hier iets aan zou kunnen veranderen. Een initiatief zoals een jongerenklimaatmars toont aan dat kinderen wel kunnen participeren rond een complex thema als klimaatverandering. Het gaat om het durven vertrouwen op wat kinderen en jongeren inbrengen.

Representativiteit van kinderen en jongeren wordt ervaren als uitdaging en non-argument

Deelnemers gaven aan dat het geen evidentie is om alle kinderen en jongeren te betrekken. Heel veel jongeren, die bijvoorbeeld niet meelopen in de jongerenklimaatmars, kunnen ook geëngageerd zijn om iets te doen rond het thema milieu en klimaat en moeten mogelijkheden krijgen om op andere manieren te laten horen wat zij van dit thema vinden. Sociaal kwetsbare groepen blijken nog steeds minder bereikt te worden in onderzoek en activiteiten. Er moet voldoende aandacht zijn opdat ook deze doelgroep kinderen en jongeren voldoende geïnformeerd en betrokken wordt. Daarnaast wordt het gebrek aan representativiteit door beleidsmakers ook wel eens gebruikt als reden voor het niet luisteren naar een boodschap.

Steden en gemeenten hebben een belangrijke rol te spelen om een gezonde leefomgeving te garanderen

Sommige steden en gemeenten formuleren engagementen vooraf in beleidsplannen en strategieën en blijken nadien moeilijkheden te hebben om deze in de praktijk om te zetten. Er zijn ook goede voorbeelden, maar het draagvlak moet vergroot en aangehouden worden, door bijvoorbeeld politici bewust te maken van de problematiek via gemeenteraden. Ook moet er meer engagement komen om kinderen en jongeren zelf de stap te laten zetten, door hen de juiste kennis te geven om de juiste keuze te maken. Er wordt aangehaald dat er extra aandacht moet zijn voor de Brusselse context omdat het gaat om een jonge stad met een beperkt aantal organisaties werkzaam rond het thema milieu/duurzaamheid en jongeren.

Een 'actieperspectief' brengt kinderen en jongeren in contact met het thema milieu en klimaat

Het participatiemodel van Laura Lundy¹ toont dat het belangrijk is om aan te tonen wat het resultaat is van participatie. Doordat er op korte termijn vaak geen resultaat is, kan dit teleurstellend zijn voor kinderen en jongeren en hen niet aanzetten tot meer. Er wordt aangegeven hoe belangrijk het is om kinderen en jongeren in contact te brengen met het thema milieu in de praktijk. Er wordt te vaak ingezet op taal als middel voor kennisverwerving,

1 Het Lundy model of child participation is ontwikkeld door Laura Lundy, hoogleraar internationale kinderrechten aan de School of Education van de Queen's University of Belfast in L. Lundy (2007), Voice is not enough. Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, in *British Educational Research Journal*, 33(6), 927-942.

Het model biedt een manier om het recht van een kind op participatie te conceptualiseren, zoals vastgelegd in artikel 12 van het Kinderrechtenverdrag. Het model omvat vier elementen met een rationele chronologische volgorde: ruimte, stem, publiek, invloed. Het model geeft tot doel om beleidsmakers te richten op de verschillende, zij het onderling samenhangende, elementen van de bepaling in het Kinderrechtenverdrag.

terwijl leren door ervaring en vanuit actief handelen net even belangrijk is. Vanuit het 'doen' gaan kinderen en jongeren veel meer leren (het zgn. ervaringsgericht leren), waarna ze gemakkelijker een visie kunnen ontwikkelen. Meestal wordt gehandeld vanuit de klassieke chronologie om via informatie, oplossingen uit te werken of aan te reiken om dan te komen tot de uitvoering ervan. Deelnemers geven aan dat het eveneens interessant en leerrijk is om eerst te experimenteren vanuit het doen en daarna pas te evalueren.

Er moet meer gewerkt worden rond bewustmaking en informeren van kinderen, jongeren én ouders

Kinderen en jongeren moeten worden geïnformeerd worden over milieu en klimaatproblemen. Zonder informatie zullen kinderen ook niet participeren of het gevoel hebben dat ze in actie moeten schieten rond deze thematiek. Ongekend is immers onbemand. Vanuit informatie kunnen problemen geanalyseerd worden en kan worden nagedacht over oplossingen die vertrekken vanuit het kind of de jongere zelf. Een belangrijke vraag is hoe deze informatie best wordt overgebracht zodat kinderen en jongeren niet het gevoel hebben dat er hen iets wordt opgelegd. Sensibilisering dient eveneens rekening te houden met de leeftijds- en ontwikkelingsfase van kinderen en jongeren; zo zal bewustmaking bij jonge kinderen een andere aanpak vereisen dan bij jongeren. Projecten van Milieubeleid Op School (MOS) bijvoorbeeld vinden momenteel sneller ingang in basisscholen dan in secundaire scholen. De rol die digitale media kan spelen bij het informeren en bewustmaken verdient bijzondere aandacht. Dit blijkt een uitdaging te zijn voor volwassenen maar een wereld waar kinderen en jongeren zich meer thuis voelen. *Gamification*, het gebruik van spel in een andere context, wordt gebruikt om menselijk gedrag op een positieve wijze te sturen. Gamificatie kan dus een manier zijn om kinderen en jongeren te bereiken over een thema als milieu. Tenslotte, toont het onderzoek van Hayley Pearce aan dat ouders een belangrijke rol vervullen in het bewustmaken en informeren van hun kinderen. Ouders moeten dus ook worden geïnformeerd en gesensibiliseerd, waarbij hen mogelijkheden worden geboden om dit in hun opvoeding mee te nemen.

GOEDE PRAKTIJKEN

Dikke Truiendag

Sinds 2005 organiseert het Vlaamse Departement Leefmilieu, Natuur en Energie 'Dikke Truiendag'. De campagne mikt via een jaarlijks thema vooral op eenvoudige maar structurele maatregelen die het hele jaar kunnen worden toegepast. De actie richt zich op scholen, bedrijven, gemeenten en individuen in Vlaanderen

Project STEM16PLUS

In september en oktober 2018 kregen Gentse jongeren van 16 en 17 jaar de mogelijkheid om hun stem uit te brengen. Natuur, leefmilieu en klimaat bleken belangrijke thema's. Het is een voorbeeld hoe lokale besturen jongeren kunnen betrekken bij hun beleid.

Samentuinen

Een samentuin is een tuin waarin mensen samen ecologisch tuinieren. Iedereen is welkom in een samentuin. De buurt gaat stilstaan bij wat zij bijvoorbeeld eten, ze koken samen en leren van elkaar. Hierbij staat het leren uit doen en ondervinden centraal.

'18 in 18'

Een online videoreeks van VRT NWS en Studio Brussel, waarin 18 jonge mensen vertellen over hun kijk op onze samenleving. Een goed voorbeeld waarbij jongeren hun meningen kunnen geven en waar er ruimte wordt geboden voor gelijklopende maar ook onderscheiden en diverse meningen.

Incentives en beloning

Bijvoorbeeld: wegwerpbekers verzamelen in ruil voor bonnetjes op festivals, grote evenementen, etc

Project rond voedselverspilling

Actie Globelink waarbij ze naar winkels gingen in de buurt en eten meenamen dat handelaars normaal gezien zouden weggoeien. Dat eten leggen ze dan op tafel als statement. Veel informatie en theorie komt daar niet aan te pas, maar er kan wel een heel duidelijke boodschap worden overgebracht.

Jongerenklimaatmars

Effectief om met kinderen en jongeren naar beleidsmakers te gaan en te tonen dat zij meedenken over problemen en oplossingen omtrent milieu

Goede voorbeelden uit steden en gemeenten met het label kindvriendelijkheid.

Action For rights - KIYO

Met dit project wordt ingezet op het versterken van participatie van jongeren bij beslissingen die hen aanbelangen. Jongeren worden gesensibiliseerd en ondersteund om op te komen voor hun rechten en die van hun leeftijdsgenoten, hier en in de rest van de wereld. Sommige leerlingen die het traject volgen willen zich inzetten voor het recht op een beter leefmilieu.

AFSLUITENDE NABESCHOUWING

Door Naima Charkaoui van het Kinderrechtencommissariaat

Tijdens deze RoSt werden kinderrechten en milieu met elkaar verbonden. Als er vanuit de drie grote principes (3 P's) van het Kinderrechtenverdrag wordt gekeken en geluisterd naar wat aan bod kwam, dan biedt dit een houvast:

1. Protectierechten vragen om bescherming tegen milieuvervuiling, gezondheidsrisico's die eraan vasthangen en risico's van klimaatverandering waarvoor kinderen en jongeren extra gevoelig zijn. Hierbij dient er steeds oog te zijn voor sociale ongelijkheid, omdat net kinderen en jongeren die lager op de sociaal-economische ladder staan, grotere (blootstelling aan) risico's kennen.

2. Provisierechten waarborgen de mogelijkheid en de kansen om op te groeien in de best mogelijke omstandigheden. Hierbij dienen kinderen en jongeren toegang te hebben tot natuur omdat het een positieve bijdrage kan leveren tot hun ontwikkeling. Toegankelijke natuur en groene ruimte, duurzame diensten en dito mobiliteit als centrale uitgangspunten voor een beleid. Een beleid waarbij toegang tot informatie voor kinderen, jongeren én ouders over milieu en de risico's van producten (die nog weinig gekend zijn) wordt gegarandeerd. Ook hier dient wederom aandacht te zijn voor sociaal kwetsbare groepen.

3. Participatie van kinderen en jongeren is belangrijk in de manier waarop wordt gewerkt rond milieu. Maar het biedt ook een reden om het thema kinderen en milieu hoger op de agenda te zetten. Kinderen en jongeren plaatsen immers dit thema zelf hoog op hun agenda en geven aan ervan wakker te liggen.

Het is daarnaast belangrijk om acties te ondernemen vanuit een (kinder)rechtenverhaal. De vraag is of er vanuit de relatie kinderrechten en milieu, meer kan worden gedaan dan wanneer er wordt vertrokken vanuit kinderen en milieu? De erkenning van het Kinderrechtenverdrag brengt verantwoordelijkheden voor een overheid met zich mee. De druk op een individuele verantwoordelijkheid waar kinderen en jongeren zelf moet inschatten welke stoffen al dan niet gevaarlijk zijn, moet verschuiven naar een verantwoordelijkheid van overheden en private spelers.

Na vandaag blijft een belangrijke laatste vraag overeind. In welke mate nemen politici en beleidsmakers de mening van kinderen en jongeren op dit vlak au serieux? Dezelfde twijfel leeft bij andere thema's maar milieu is een treffend voorbeeld omdat er een contrast is tussen de sterke aandacht voor het thema bij kinderen en jongeren enerzijds en anderzijds beleidsdaden die vooralsnog een onvoldoende antwoord bieden voor de uitdagingen die tijdens deze RoSt aan bod kwamen.

[CONTACT]

Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi) – Children’s Rights Knowledge Centre

p/a HoGent Campus Schoonmeersen

Valentin Vaerwyckweg 1

D-gebouw, 1ste verdieping lokaal 1.023/ D-building, 1st floor room 1.023

B-9000 GENT

+32 (0)9 243 24 70

www.keki.be

www.kekidatabank.be

info@keki.be

facebook.com/KeKivzw/

twitter.com/kekivzw

Met de steun van

Vlaanderen
verbeelding werkt.

